

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

MAHALLA MUHITIDA OMMAVIY FUTBOLNING IJTIMOIIY-MADANIY FUNKSIYALARI: AN'ANAVIY JAMOAVIY O'YINLAR TAJRIBASI VA ZAMONAVIY SPORT IJTIMOIIYLASHUVI

Ergashev Ahmad Abdug'offorovich

Tarix fani o'qituvchisi, Navoiy innovatsiyalar universiteti

Surxondaryo kampusi, Sho'rchi, O'zbekiston.

E-mail: ahmadergashev97@gmail.com

+998 99 670 26 02

Annotatsiya

Maqolada mahalla muhitida ommaviy futbolning ijtimoiylashuv, mahalliy birdamlik, avlodlararo aloqa, norasmiy ta'lim va sport seleksiyasi bilan bog'liq funksiyalari tarixiy-etnologik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot an'anaviy harakatli va jamoaviy o'yinlarni zamonaviy futbolning bevosita kelib chiqish manbai sifatida emas, balki raqobat, jamoaviy kelishuv, tomoshaboplik va mahalliy obro'ni tartibga soluvchi madaniy tajriba sifatida izohlaydi. Mahalla maydonlarida shakllangan norasmiy futbol bolalarning o'yinga arzon va erkin kirishini ta'minlaydi, biroq maydon xavfsizligi, malakali murabbiy, qizlarning ishtiroki, yosh toifalari va professional seleksiya bilan aloqa kabi muammolarni ham yuzaga chiqaradi. Ilmiy yangilik ommaviy futbolning sport natijasidan tashqari ijtimoiy kapital yaratish, nizolarni qoidali raqobatga aylantirish va mahalliy identifikatsiyani mustahkamlash mexanizmlarini tizimli tavsiflashdan iborat. Maqolada maktab, mahalla, ko'ngilli murabbiy, hududiy futbol maktabi va ota-onalarni bog'laydigan xavfsiz hamda inklyuziv "mahalla futbol ekotizimi" modeli taklif qilinadi.

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

Kalit so‘zlar. mahalla, ommaviy futbol, milliy o‘yinlar, ijtimoiylashuv, jamoaviy identifikatsiya, ijtimoiy kapital, norasmiy sport, inklyuzivlik, futbol madaniyati

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ФУНКЦИИ МАССОВОГО ФУТБОЛА В МАХАЛЛЕ: ОПЫТ ТРАДИЦИОННЫХ КОМАНДНЫХ ИГР И СОВРЕМЕННАЯ СПОРТИВНАЯ СОЦИАЛИЗАЦИЯ

Аннотация

Статья посвящена социальным и культурным функциям массового футбола в среде махалли. Традиционные подвижные и командные игры рассматриваются не как прямой источник происхождения футбола, а как культурный опыт коллективной координации, соревновательности, зрелищности и локального престижа. Дворовый футбол обеспечивает доступность и раннюю социализацию детей, но одновременно выявляет проблемы безопасности площадок, участия девочек, возрастного разделения и связи с профессиональной селекцией. Предложена модель махаллинской футбольной экосистемы, объединяющей школу, общину, добровольного тренера и территориальную футбольную школу.

Ключевые слова. махалла, массовый футбол, национальные игры, социализация, социальный капитал, неформальный спорт, футбольная культура, инклюзивность.

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

SOCIO-CULTURAL FUNCTIONS OF GRASSROOTS FOOTBALL IN THE MAHALLA: TRADITIONAL TEAM GAMES AND MODERN SPORTS SOCIALISATION

Abstract

The article examines the social and cultural functions of grassroots football in the mahalla community. Traditional movement and team games are interpreted not as direct ancestors of modern football but as cultural experience in collective coordination, regulated rivalry, spectatorship and local prestige. Informal neighbourhood football offers low-cost access and early socialisation, while also exposing problems of pitch safety, girls' participation, age separation and links to formal talent pathways. The study proposes an inclusive mahalla football ecosystem connecting schools, community institutions, volunteer coaches, parents and regional football schools.

Keywords. mahalla, grassroots football, traditional games, socialisation, social capital, informal sport, football culture, inclusion

KIRISH

Futbolning ommaviy kuchi uning qoidalari oddiy va boshlash xarajati nisbatan past ekanida namoyon bo'ladi. To'p va kichik maydon mavjud bo'lsa, turli yoshdagi bolalar murakkab tashkilotsiz ham o'yin boshlashi mumkin. O'zbekistonda aynan mahalla, maktab hovlisi va ko'cha oralig'idagi bo'sh maydon futbolning kundalik madaniyatini shakllantirgan. Professional klub yoki stadion futbolning ko'rinadigan yuqori qatlami bo'lsa, mahalla maydoni o'yinga birinchi kirish, muxlislik, jamoaga mansublik va norasmiy yetakchilik tajribasi hosil bo'ladigan boshlang'ich makondir.

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

An'anaviy o'yinlar bilan futbol o'rtasidagi aloqani tushuntirishda ehtiyotkorlik zarur. Chavgon, uloq, kurash yoki turli harakatli o'yinlarni zamonaviy futbolning genetik ajdodi deb ko'rsatish ilmiy asosga ega emas. Zamonaviy futbol XIX asrda standartlashtirilgan aniq qoidalar, maydon o'lchami va tashkilotlar tizimiga ega sport turidir. Biroq o'zbek jamiyatidagi jamoaviy harakat, mahallalararo bellashuv, tomoshabin oldida mahorat ko'rsatish, kelishilgan qoida va hakamlikka bo'ysunish tajribasi futbolning mahalliy muhitda tez qabul qilinishiga madaniy zamin yaratgan deb qarash mumkin [1–4].

Maqolaning maqsadi mahalla futbolining ijtimoiy-madaniy funksiyalarini ochish, an'anaviy o'yin tajribasi bilan zamonaviy futbol ijtimoiylashuvi o'rtasidagi bilvosita aloqani tushuntirish hamda norasmiy futbolni xavfsiz va samarali rivojlantirish modelini asoslashdan iborat. Tadqiqot sport natijasidan ko'ra futbolning jamoa ichidagi munosabatlar, ijtimoiy kapital va yoshlarning kundalik hayotiga ta'sirini markazga qo'yadi.

NAZARIY YONDASHUV VA MATERIALLAR

Tadqiqotda madaniy moslashuv, ijtimoiy kapital va sport ijtimoiylashuvi tushunchalari qo'llanildi. Madaniy moslashuv tashqi shaklda kirib kelgan sportning mahalliy qadriyat, til, raqobat va tomoshabinlik odatlari bilan uyg'unlashishini anglatadi. Ijtimoiy kapital o'zaro ishonch, hamkorlik, tanishuv tarmog'i va umumiy qoidalarga rioya qilish orqali yaratiladigan jamoaviy resursdir. Sport ijtimoiylashuvi esa bolaning jamoada rol bajarish, yutuq va mag'lubiyatni qabul qilish, vaqtga rioya qilish va nizoni qoida doirasida hal etishni o'rganish jarayonini ifodalaydi.

Manba sifatida A. Normurodov, T. Usmonxo'jayev, F. Xo'jayev va boshqa mahalliy tadqiqotchilarning milliy hamda harakatli o'yinlarga oid ishlari, jismoniy tarbiya tarixi bo'yicha adabiyotlar, o'zbek futboli xotiralari va ommaviy

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

futbolga doir normativ hujjatlardan foydalanildi [1–7]. 2018-yilda fuqarolar yig‘inlarida futbolni rivojlantirishga doir hukumat qarori mahallani futbol siyosatining rasmiy subyektini sifatida ko‘rsatdi [8]. 2023-yilda FIFAning “Football for Schools” dasturi O‘zbekistonda o‘tkazilgani maktab futboli orqali hayotiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga xalqaro e‘tibor kuchayganini bildiradi [9]. Metodologiya tarixiy-etnologik sintez va funksional tahlilga asoslandi. Tarixiy-etnologik sintez an‘anaviy o‘yinlarning mazmunini futbol qoidalariga tenglashtirmasdan, jamoaviy xulq va tomoshabinlik madaniyati nuqtayi nazaridan qiyoslaydi. Funksional tahlil mahalla futbolining sog‘lomlashtirish, ijtimoiylashtirish, identifikatsiya, nazorat, seleksiya va bo‘sh vaqtni tashkil etishdagi rolini ajratadi.

TARIXIY-ETNOLOGIK TAHLIL

O‘zbek xalq o‘yinlarida jismoniy mahorat ko‘pincha jamoa, qarindoshlik, mahalla yoki hudud obro‘si bilan bog‘langan. O‘yinining qoidasi yozma reglament shaklida bo‘lmasa ham, ishtirokchilar kimning navbati, qaysi harakat maqbul yoki nizoni kim hal qilishini bilgan. Ushbu tartib norasmiy sportning muhim xususiyatidir. Futbol mahallaga kirganda ham bolalar maydon chegarasi, darvoza o‘lchami, jamoa soni va o‘yin davomiyligini mavjud sharoitga moslab kelishgan. Rasmiy qoida qisqartirilgan, ammo adolat, navbat va natijani tan olishga bo‘lgan ehtiyoj saqlangan.

An‘anaviy jamoaviy o‘yin tajribasi futbolning texnik kelib chiqishini emas, uning ijtimoiy qabul qilinishini tushuntiradi. Masalan, chavgondagi jamoaviy harakat va makonni bo‘lishish, harakatli o‘yinlardagi tezkor kelishuv hamda mahallalararo bellashuvdagi ramziy obro‘ futbol muhitida yangi shakl olgan. Bunda asosiy uzviylik o‘yin anjomida emas, jamoaning o‘zini namoyish etish,

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

raqib bilan kelishilgan qoidada bellashish va tomoshabin bahosini olish ehtiyojidadir.

XX asr davomida futbol shaharlardagi harbiy qismlar, temir yo‘l, ta’lim muassasalari va korxonalar orqali ommalashgan sari mahalla uni o‘z kundalik ritmiga moslashtirdi. Rasmiy jamoa mashg‘uloti ma’lum vaqtda o‘tkazilgan bo‘lsa, norasmiy futbol darsdan keyin, ish va mavsumiy yumushlar oralig‘ida tashkil etilgan. Maydonning o‘lchami va o‘yinchilar soni qat’iy bo‘lmagan, kichik yoshdagilar katta yoshdagilar o‘yinini kuzatib, keyin o‘z guruhida takrorlagan. Shu tarzda texnik ko‘nikma bilan birga norasmiy murabbiylik va avlodlararo uzatish mexanizmi shakllangan.

Mahalla futbolining birinchi funksiyasi arzon kirish imkonidir. Sport maktabiga qabul, forma yoki transport talab qilinmagan sharoitda bola o‘yinga darhol qo‘shiladi. Bu ommaviylik iste’dodni erta ko‘rish imkonini beradi, lekin ayni paytda resursi kuchli oila va murabbiy e’tiboriga tushgan bola keyingi bosqichga osonroq o‘tishi mumkin. Demak, norasmiy futbol teng boshlanish yaratadi, ammo professional yo‘lga o‘tishda tenglikni kafolatlamaydi.

Ikkinchi funksiya ijtimoiy rollarni o‘rgatishdir. Jamoa sardori tarkib tuzadi, darvozabon mas’uliyatni qabul qiladi, kichik yoshdagi bola o‘zidan kuchli raqib bilan muomala qiladi, bahsli vaziyatda kelishuv yoki hakam topiladi. Ushbu tajriba bolaning o‘zini boshqarish, sherikning xatosiga munosabat bildirish va umumiy maqsad uchun individual istakni cheklash qobiliyatini rivojlantiradi. O‘yin doim adolatli kechmaydi, biroq aynan nizolarni boshqarish jarayoni ijtimoiy o‘rganishning muhim qismidir.

Uchinchi funksiya mahalliy identifikatsiyadir. Mahallalararo turnirda g‘alaba qilgan jamoa faqat futbolchilar emas, butun hududning ramziy vakiliga aylanadi. Tomoshabinlar, ota-onalar va faol yoshlar musobaqa atrofida birlashadi. Bu holat ijtimoiy kapital yaratadi, chunki tadbirni tashkil etish uchun maydonni

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

tayyorlash, hakam topish, xavfsizlik va suv ta'minoti kabi vazifalar hamkorlikni talab qiladi. Biroq mahalliy g'urur nazoratsiz qolsa, raqibni kamsitish yoki agressiv muxlislikka aylanishi mumkin.

To'rtinchi funksiya norasmiy ijtimoiy nazoratdir. Bo'sh vaqtini maydonda o'tkazgan o'smir mahalla kattalari, murabbiy yoki tengdoshlar ko'z o'ngida bo'ladi. Bu xavfli xatti-harakatlarning oldini olishga yordam berishi mumkin, ammo futbolni barcha ijtimoiy muammoni avtomatik hal qiladigan vosita sifatida ko'rsatish noto'g'ri. O'yinga doimiy qatnashmaydigan, jismoniy imkoniyati cheklangan yoki boshqa qiziqishga ega yoshlar ham mahalla siyosatidan chetda qolmasligi kerak.

Mahalla futbolining muhim cheklovi qizlar ishtirokining pastligidir. Maydonning norasmiy ravishda o'g'il bolalar makoni sifatida qabul qilinishi, kiyim va vaqtga oid stereotiplar hamda ayol murabbiylar yetishmasligi qizlarning o'yinga kirishini cheklaydi. Inklyuziv siyosat faqat alohida qizlar turniri o'tkazish bilan tugamasligi kerak. Xavfsiz vaqt, mos kiyinish xonasi, ota-onalar bilan muloqot va qizlar jamoasini hududiy futbol maktabi bilan bog'lash zarur.

Xavfsizlik masalasi ham jiddiy. Notekis yer, transport yo'liga yaqinlik, yoritishning yo'qligi, darvozaning mahkamlanmagani va tibbiy yordamning uzoqligi oddiy o'yinni jarohat xavfiga aylantiradi. Professional qoplama har bir joyda shart emas, lekin maydon tekisligi, darvoza xavfsizligi, ichimlik suvi, kechki yoritish va favqulodda aloqa minimal standart bo'lishi kerak.

MUHOKAMA VA RIVOJLANTIRISH MODELI

Mahalla futbolini rivojlantirishda ikki xatodan qochish zarur. Birinchi xato an'anaviy o'yinlarni romantiklashtirib, har qanday norasmiy o'yinni tarbiyaviy jihatdan foydali deb qabul qilishdir. Zo'ravonlik, kamsitish, katta yoshdagilarning bosimi yoki pul tikish aralashgan muhit ijobiy ijtimoiylashuv

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

bermaydi. Ikkinchi xato norasmiy futbolni to'liq reglamentlashtirib, uning erkinligi va mahalliy tashabbusini yo'qotishdir. Samarali siyosat minimal xavfsizlik va adolat standartini belgilashi, lekin o'yin shaklini mahalla ehtiyojiga mos qoldirishi kerak.

Taklif etilayotgan mahalla futbol ekotizimi beshta bo'g'indan iborat. Mahalla fuqarolar yig'ini maydon va jadvalning ochiqqligini ta'minlaydi. Maktab yosh guruhlari va ta'lim bilan bog'liq ishlarda hamkorlik qiladi. Ko'ngilli yoki yarim stavkali murabbiy xavfsiz mashg'ulot va dastlabki seleksiyani olib boradi. Hududiy futbol maktabi iqtidorli bolalar uchun ochiq ko'rik va metodik yordam beradi. Ota-onalar kengashi transport, qizlar ishtiroki va nizolarni hal etishda jamoatchilik nazoratini amalga oshiradi.

Ushbu tizimda natija faqat turnir g'olibi bilan o'lchanmaydi. Muntazam qatnashuvchi bolalar soni, qizlar ulushi, turli yosh guruhlari uchun ajratilgan vaqt, jarohatlar, maktab davomati, hududiy sport maktabiga yo'naltirilgan futbolchilar va ko'ngillilar soni asosiy indikator bo'lishi kerak. Natijalar ochiq e'lon qilinsa, mahalla rahbariyati maydonni bir martalik tadbir uchun emas, yil davomida ishlaydigan ijtimoiy institut sifatida boshqaradi.

2018-yildagi mahalla futboliga oid normativ yondashuv va 2023-yildagi maktab futboli tashabbuslari ommaviy futbolni professional tizimdan alohida ko'rmaslik kerakligini ko'rsatadi [8; 9]. Mahalla va maktab o'yinga kirish eshigi, futbol maktabi metodik va seleksiya ko'prigi, akademiya esa yuqori mahorat bosqichi bo'lishi lozim. Ushbu vertikal aloqa ochiq bo'lmasa, mahalla turniri iste'dodni aniqlaydi, ammo uni rivojlantiradigan keyingi institutga yetkazmaydi.

Raqamli platforma mahalladagi barcha bolani murakkab statistik nazoratga olish uchun emas, ochiq jadval, maydon bandligi, murabbiy kontakti va ko'rik sanalarini e'lon qilish uchun ishlatilishi mumkin. Shaxsiy ma'lumotlar va bolalar

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

xavfsizligi himoya qilinishi shart. Texnologiya jamoaviy munosabatning oʻrnini bosmaydi, faqat imkoniyat haqidagi axborotni tenglashtiradi.

XULOSA

Mahalla futboli Oʻzbekistonda ommaviy sportning eng tabiiy va arzon shakllaridan biri boʻlib, u jismoniy faollikdan tashqari jamoaviy kelishuv, mahalliy identifikatsiya, avlodlararo aloqa va norasmiy taʼlim vazifalarini bajaradi. Anʼanaviy oʻyinlar bilan uning aloqasi bevosita tarixiy kelib chiqishda emas, raqobatni qoida asosida tashkil etish, jamoa obroʻsi va tomoshabinlik tajribasida namoyon boʻladi. Shu bilan birga, xavfsiz maydon, qizlar ishtiroki, yosh guruhlarini ajratish va professional seleksiyaga ochiq kirish taʼminlanmasa, norasmiy futbol ijtimoiy tengsizlikni qayta ishlab chiqarishi mumkin. Maktab, mahalla, murabbiy, ota-ona va futbol maktabini bogʻlaydigan ekotizim ommaviylikni yoʻqotmagan holda futbolning tarbiyaviy va sport salohiyatini kuchaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Normurodov A. N. Oʻzbek milliy oʻyinlari. – Toshkent, 1999.
2. Usmonxoʻjayev T. S., Xoʻjayev F. “1001” oʻyin. – Toshkent, 1990.
3. Xoʻjayev F., Murodov M., Mirsolihov S. Xalq milliy oʻyinlari. 1-qism. – Toshkent, 2001.
4. Rahimqulov K. D. Harakatli oʻyinlar: maʼruzalar matni. – Toshkent, 2001.
5. Botirov X. A. Jismoniy tarbiya va sport tarixi. – Toshkent: Oʻqituvchi, 1993.
6. Akramov A. K. Oʻzbekistonda jismoniy madaniyat va sport tarixi. – Toshkent: OʻzDJTI, 1997.
7. Imomxoʻjayev A. R. Asr futbolidagi asl qadrdonlarim. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. – 800 b.

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

8. Fuqarolar yig'inlarida sportning futbol turini yanada rivojlantirish hamda fuqarolar yig'inlari raislarining yoshlar masalalari bo'yicha maslahatchilarini moddiy rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 26-avgustdagi 688-son qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
9. FIFA. Football for Schools comes to Uzbekistan [Electronic resource]. – 2023. – URL: <https://inside.fifa.com/news/football-for-schools-comes-to-uzbekistan> – Accessed: 16.07.2026.
10. Eshnazarov J. Jismoniy madaniyat tarixi va boshqarish. – Toshkent, 2008.
11. Abdumalikov R., Eshnazarov J. Ajdodlar jismoniy tarbiyasi tarixini o'rganish masalalari. – Toshkent: O'zDJTI, 1993.
12. Xo'jayev F. O'zbekistonda jismoniy tarbiya. – Toshkent, 1997.
13. O'zbekiston futbol assotsiatsiyasi. Ommaviy va bolalar futboli bo'yicha rasmiy materiallar [Elektron manba]. – URL: <https://ufa.uz> – Murojaat sanasi: 16.07.2026.
14. O'zbekistonda futbolni rivojlantirishni mutlaqo yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-dekabrda PF-5887-son Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz/docs/-4631208> – Murojaat sanasi: 16.07.2026.
15. Djalilova L. A. Jismoniy tarbiya va sport tarixi. – Toshkent, 2013.